

Dr Slavica Komatina¹

Visoka škola strukovnih studija za vaspitače

„Mihailo Palov”, Vršac

Jelena Kaplanović²

Međunarodni komitet Crvenog krsta

Beograd

UDK: 37.013.42

ISBN: 978-86-7372-270-2, 24 (2019), p.165-180

Stručni rad

IZAZOVI SOCIJALIZACIJE U SAVREMENOM DRUŠTVU I PERSPEKTIVE U OBRAZOVANJU DAROVITIH

Apstrakt: U radu se analizira uticaj intenzivnih civilizacijskih promena savremenog društva na promene u sferi kulture, posebno se fokusirajući na proces socijalizacije. Savremenici smo dinamične civilizacije zasnovane na značajnim tehnološkim inovacijama koje prouzrokuju intenzivne strukturalne i funkcionalne promene savremenog društva i predstavljaju do sada neviden izazov procesu socijalizacije i porodici kao njegovom rodnom mestu. Kako obrazovne institucije i samo obrazovanje, kao jedan od veoma značajnih segmenata socijalizacije, odgovara na nove i ne baš uvek jasno profilisane društvene potrebe i kada je u pitanju opšta populacija, ali i kada su u pitanju daroviti čija uloga će u budućnosti biti sve značajnija? I kakva će, zapravo, biti uloga darovitih pojedinaca u budućem društvenom razvoju? Pokušaćemo da odgovorimo na neka od ovih pitanja primenjujući analitičko-deskriptivni metod, analizirajući karakteristike savremenog obrazovanja, obrazovne strategije, izveštaje međunarodnih organizacija i relevantnu literaturu.

Ključne reči: socijalizacija, obrazovanje, daroviti, civilizacija.

---

1. Uvod

Socijalizacija je termin koji se često koristi u svakodnevnom životu i čuje na javnoj sceni u različitim značenjima; neka su veoma uopštena i univerzalna, a neka sasvim konkretna i specifična. Uglavnom su značenja odomaćena u širokoj upotrebi prihvatljiva za objašnjenje i razumevanje, iako variraju u odnosu na veoma široko polje oblasti različitih društvenih nauka koje se ovim terminom, njegovim tumačenjem i smisлом, više ili manje uopšteno ili specifično, bave kako u okviru osnovnih društvenih nauka, tako u okviru njihovih mnogobrojnih naučnih disciplina. Štaviše, za savremeno razumevanje značenja socijalizacije i njene naučne upotrebe nije dovoljno ostati u okviru jedne naučne discipline, već je neophodno koristiti dostignuća iz skoro svih posebnih društvenih nauka koje u svom predmetu imaju dodirnih tačaka sa ovim pojmom i koje su svojim teorijskim i praktičnim istraživanjima doprinele njegovom obogaćivanju.

---

¹ slavica29komatina@gmail.com

² jelena.kaplanovic@gmail.com

Iako se savremeno poimanje socijalizacije u naučnom diskursu duguje mnogim društvenim naukama, u prvom redu treba pomenuti sociologiju, antropologiju, psihologiju i pedagogiju.

Kada je sociologija u pitanju, pojam *socijalizacija*, kao i sama *teorija socijalizacije* nastaju u sklopu američke sociološke škole početkom 20. veka, zamenjujući *vaspitanje* kao opšti filozofski pojam. Nije na delu puka terminološka zamena, već se iza nje krije promena u shvatanju čoveka, njegovih mogućnosti i potreba u okviru novih društveno-istorijskih okolnosti transformacije američkog društva pod uticajem burnih promena izazvanih procesima industrijalizacije i urbanizacije, upravo kao sociološki odgovor na te promene (Milić, 2007: 239).

Promene u načinu proizvodnje izazvane industrijskom revolucijom doneće ljudskom društvu fundamentalne modifikacije u načinu života. Novo društvo postavlja nove zahteve pred pojedince i u toj uzajamnoj potrebi da se menjaju istovremeno i komplementarno, ključnu ulogu odigravši porodica, kao primarna biološka, psihološka i društvena zajednica i kao rodno mesto socijalizacije. Takođe, savremeno društvo će razviti razgranatu i raznovrsnu institucionalnu podršku porodici kakvu ona u dotadašnjem razvoju nije imala. Ova vrsta društvene podrške porodici, bilo da je ona savetodavna, edukativna ili na raznovrsne načine praktična, s jedne strane će pomoći porodici da se bolje snađe u dinamičnim ekonomsko-kulturno-normativnim promenama savremenog društva, a s druge strane će je zbunjivati, frustrirati i ograničavati. Tako akteri socijalizacije u savremenom društvu postaju komplikovaniji, brojniji, raznovrsniji nego u čitavoj dosadašnjoj ljudskoj istoriji, a izazovi koji pred njima stoje, počevši od transformacije same porodice, preko različitih vidova institucionalne podrške porodici, do promena u društvu u celini, nikada nisu bili ni tako kompleksni, ni tako protivrečni.

Postindustrijski period, odnosno naučno-tehnička revolucija, nastala u drugoj polovini 20. veka, nastavljaajući svoj zamah u 21. veku, naročito na poljima informatike, elektronike, robotike i bioinženjeringa svojim intenzitetom i kompleksnim uplivom u svakodnevni život ljudi, dovodi do sveobuhvatnih promena u načinu života s kojim se ljudsko društvo u svojoj istoriji još nije suočavalo.

Na Sajmu industrijskih tehnologija u Hanoveru 2011. godine najavljen je dolazak Četvrtе industrijske revolucije, zasnovane na fuziji različitih tehnoloških inovacija utemeljenih na tehnologiji digitalne revolucije, usmerene na razvoj veštačke inteligencije, nanotehnologija i mobilnih uređaja (Bazić, 2017: 527).

Konstantna i sve ubrzanija potreba da se usklade sa tempom razvoja savremenih komunikacijskih i informativnih dostignuća stavlja savremenog čoveka u posebnu poziciju sve intenzivnijeg prilagođavanja na novonastale okolnosti, pri čemu proces adaptacije pojedinaca na društvene promene postaje sve složeniji i zahtevniji.

Iz perspektive ekonomski zaostalog društva, kakvo je srpsko već decenijama, čini se da se razvijene zemlje bolje nose sa ovim problemima i uspešnije odgovaraju na ove izazove, bilo da je u pitanju prilagođavanje pojedinaca (koji su adekvatno obrazovani i permanentno se usavršavaju tokom radnog veka) ili prilagođavanje čitavog društva, odnosno države koja se konstantno osavremenjuje i

koristi naučno-tehnološka dostignuća ne samo u svom privrednom razvoju, već i u razvoju svih oblasti društvenog života.

Pokušaćemo u ovom radu da otvorimo pitanja koja su važna za pripremu pojedinaca u našem društvu da odgovore izazovima civilizacije čiji smo savremenici, da analiziramo institucionalne napore da se kako primarna, tako i sekundarna socijalizacija usklade sa novonastalim potrebama vremena u kome živimo i da, konačno, utvrdimo da li taj proces ima više ohrabrujućih ili obeshrabrujućih elemenata kada su u pitanju daroviti pojedinci koji su i danas, kao i tokom čitavog ljudskog društva, bili perjanica društvenog razvoja.

2. Socijalizacija – preciziranje pojma

Socijalizacija se često prevodi kao „podruštvljavanje” i pod ovim pojmom se podrazumeva sve što se tokom života čini od strane društva i samih pojedinaca da od bioloških bića sa humanim potencijalom postanu „društvena bića”, odnosno da se osposobe da žive i funkcionišu u društveno-kulturnom okruženju sredine kojoj pripadaju.

Porodica kao primarna društvena zajednica koja, kako sociolozi često s pravom naglašavaju, predstavlja most između društvenog sistema i ličnosti, ima u ovom procesu najznačajniju društveno-kulturnu ulogu: da prenese poželjne društvene vrednosti, stavove, ponašanja i odgovarajuće običajne, moralne i pravne norme sa roditelja na dete, kao i da u odlučujućoj meri utiče na formiranje ličnosti deteta.

Porodica svoju ulogu u većini slučajeva vrši stihijski, dok se promišljeno i plansko delovanje na oblikovanje karaktera deteta sreće retko i samo u zemljama sa visokim kulturnim standardima (Golubović, 1981: 232–233). Tako je pisala naša istaknuta antropološkinja i sociološkinja pri kraju 20. veka. Danas, međutim, iako se proces socijalizacije i dalje u velikoj meri odvija stihijski, naročito kod neobrazovanog i nedovoljno obrazovanog stanovništva, zagazivši uveliko u 21. vek moramo da konstatujemo da se i kod nas na društvenom planu, kako kroz medije, tako i kroz odgovarajuće savetodavne i obrazovne institucije, ali i na normativnom planu velika pažnja posvećuje uslovima u kojima se odvija detinjstvo i pruža podrška roditeljstvu, čak i kada moramo da konstatujemo da je naše društvo, nažalost, daleko od „visokih kulturnih standarda”. Takođe, aktuelna istraživanja roditeljstva u sve većoj meri pokazuju da se savremeni roditelji trude da idu u korak sa vremenom i preporukama koje predlaže struka i nauka, naročito među srednje i visoko obrazovanim stanovništvom.

U savremenom društvu agensi socijalizacije su brojni i raznovrsni i u velikoj meri utiču kako na vršenje roditeljske uloge, tako i na formiranje stavova i mišljenja ljudi tokom čitavog života.

Socijalizacija predstavlja ključni pojam za razumevanje odnosa između pojedinca, kulture i ljudskog društva. Ona podrazumeva procese kulturalizacije, interiorizacije i individuacije, tokom kojih se ostvaruje uticaj društva na pojedinca; njegov odgovor na društvene i kulturne zahteve, usvajanje i unutrašnja prerada i unutrašnji razvoj ličnosti (Sekulić i Jarić, 2011: 42–50).

Golubović posmatra socijalizaciju kao jedan od tri ključna elementa (pored kultiviranja i individualizacije) u procesu formiranja ličnosti koji nastaje u uslovima društvene interakcije u određenom društveno-kulturnom okviru u kome se jedinka rađa. Pod *kultiviranjem* se podrazumeva razvijanje antropološke prirode čoveka, fundamentalnih ljudskih osobina i sposobnosti i on je primaran. *Socijalizacija* i *individuacija* su procesi koji se na njega naslanjaju i nastavljaju, oni su međusobno komplementarni i teku istovremeno (Golubović, 1981: 239–261).

Socijalizacijom se uspostavlja proces podruštvljavanja i kultivisanja, ali ona nije samo proces učenja društvenih uloga i prilagođavanja pravilima i uslovima određenog društveno-kulturnog sistema, već se shvata dinamički u kontekstu ovladavanja društvenošću u interakciji sa individualnim razvojem.

Nadovezujući se na kultiviranje kao elementarni odgoj kojim se razvija ono što je ljudsko u individui, socijalizacijom se *utvrđuju* (grafički istakla S. K.) antropološke karakteristike tako što se vezuju za konkretnije uslove sredine (društvene i kulturne), ali i za unutrašnje dispozicije individue. Razvijajući uporedo i socijalnu i personalnu dimenziju u strukturi ličnosti deteta, socijalizacijom se dete osposobljava da postane član svog društva kao formirana ličnost (Golubović, 1981: 248).

Proces socijalizacije često se deli na dva perioda: *primarnu*, koja se prvenstveno odvija u porodici i *sekundarnu* socijalizaciju, koja počinje suočavanjem deteta sa drugim društvenim grupama i akterima na društvenoj sceni, obično počinje ulaskom deteta u kolektiv (vrtić, škola) i traje tokom čitavog života. Budući da savremeno društvo, kako zbog promena i brojnih varijacija u strukturi savremene porodice, tako i zbog čitavog spleta institucija čija je uloga da proces socijalizacije usmeravaju prema zadatim društvenim ciljevima, treba da odgovori ovim izazovima na različitim nivoima, u nastavku ćemo se posebno pozabaviti njegovim karakteristikama.

Kada je u pitanju sekundarna socijalizacija, savremena društva su pod neuporedivo složenijim zadacima i većim izazovima u odnosu na tradicionalna, koja nisu ostavljala previše prostora za improvizaciju u društvenom ponašanju, ni prevelike raspone za igranje zadatah, jasnih i nedvosmislenih društvenih uloga.

U savremenoj sociologiji nema dileme da je socijalizacija društveni proces od izuzetnog značaja, jer je ona osnovni činilac društvene reprodukcije, da se uvek radi o dvosmernom/višesmernom procesu i da se odavno više ne vezuje isključivo za rano detinjstvo, već se radi o celoživotnom procesu (Milić, 2007: 240–243).

Budući da u poslednje vreme o celoživotnom procesu govorimo i kada je obrazovanje u pitanju (kontinuirano stručno usavršavanje, ovladavanje novim znanjima i veštinama, neophodnost poznavanja transverzalnih veština), agensi socijalizacije u savremenom društvu trebalo bi da budu tako razvijeni da omogućе ne samo usavršavanje postojećih, već i otkrivanje i razvijanje onih talenata koji su bili potisnuti u drugi plan. O tome treba posebno voditi računa imajući u vidu ne samo dramatične promene na tržištu rada koje sobom donosi Četvrta industrijska revolucija, već i kontinuirano produžavanje očekivanog trajanja života, jer oba ova procesa otvaraju prostor za alternativne opcije u pogledu obrazovanja i zanimanja.

3. Činioci socijalizacije u dinamičnom kontekstu savremenog društva

Savremeno društvo je fenomen *sui generis*. Ono, kao i moderno društvo koje mu neposredno prethodi, nastaje na temeljima tradicionalnog patrijarhalnog ustrojstva koje je vekovima činilo osnovni obrazac svih oblika društvenosti, stoga njegov razvitak predstavlja dug evolutivni period koji traje i tokom kojeg se, više ili manje intenzivno, sudaraju, prepliću i bore savremeni i tradicionalni diskursi. Činjenica je da su procesi industrijalizacije i urbanizacije okrenuli naglavačke celokupan dotadašnji društveni život zamrznut u svojoj učaurenosti, a duhovni pokreti koje su činili prvo humanizam, renesansa, i kasnije i prosvetiteljstvo, započeli proces duhovnog preporoda, sekularizaciju društva i oslobađanje čoveka od tradicionalnih stega.

Treba naglasiti da se savremeno društvo, koje se nadovezuje na nastanak modernog društva, kapitalističkog sistema uređenja društveno-ekonomskih odnosa, pojavu nacionalnih država i demografsku tranziciju, razvija tokom 20. veka na njegovim tekovinama. Dostignuća industrijskog i postindustrijskog perioda, kako na ekonomskom, tako i na kulturnom i ukupnom društvenom planu omogućila su razvoj ne samo novih tehnika i tehnologija koje će olakšati, obogatiti i modifikovati život ljudi u svakom pogledu, već i rađanje novih društvenih odnosa i osvajanje novih sloboda u interakciji između nacija, rasa, društvenih slojeva, polova i generacija. Globalizacija, svetsko tržište, ekspanzija medija, masovna kultura i potrošačko društvo samo su neke od dominantnih pratećih posledica zahuktalih naučno-tehnoloških promena.

Svaki pokušaj razumevanja savremenih oblika društvenosti nije potpun bez uvažavanja konteksta u kome nastaju, kao i razumevanja društveno-ekonomske pozadine tradicionalnog i modernog društva, čiji su elementi, u većoj ili manjoj meri, prisutni u savremenom društvu.

Intenzivan i agresivan prodor naučnih dostignuća u savremeni život, čini da se i države i njene ključne institucije, ali i pojedine društvene grupe (npr. profesije) i u krajnjoj liniji i pojedinci, osećaju nekompetentno i nesposobno da uvek na njih odreaguju adekvatno i blagovremeno. Ljudski rod postaje sve sporiji pred sve većim ubrzanjem naučno-tehnoloških izazova koji mu se nameću.

Kako u tom složenom i dinamičnom društvenom kontekstu razumeti činioce socijalizacije? U kojoj meri su uslovi podruštvljavanja ljudske jedinke i razvoja njene ličnosti modifikovani i u kom pravcu idu te promene, posebno kada je naše društvo u pitanju?

Definišući činioce socijalizacije kao socijalne faktore (osobe, grupe i društvene institucije) koji utiču na relativno trajne promene ličnosti, Rot (1994: 128–129) ih razlikuje kao *izvore socijalizacije* (koji određuju ciljeve i sadržaj socijalizacije) i posrednike, odnosno *agense socijalizacije* (preko kojih se utvrđeni poželjni sadržaji realizuju).

Poznati su brojni društveni činioci koji učestvuju u oblikovanju jedinke: porodica, grupa vršnjaka, obrazovne institucije, literatura, sredstva masovne komunikacije (štampa, internet, televizija), bračni drugovi, rođaci, poznanici, prijatelji, kolege, društveno-ekonomski sistem, kulturni sistem, socijalni položaj i

društvene uloge, slojna pripadnost. Ali dinamika savremenog društva dramatično menja njihov sadržaj i način delovanja na porodicu i pojedinca.

Među mnogobrojnim činiocima socijalizacije u savremenom društvu, mi ćemo se ovom prilikom pozabaviti *porodicom*, njenim najaktuelnijim karakteristikama i najvećim izazovima koji se pred nju postavljaju i *obrazovnim sistemom*, jer oba spadaju među najznačajne kako izvore, tako i agense socijalizacije.

4. Savremena porodica pred izazovima socijalizacije

Ono što prvo treba imati na umu kod analize savremene porodice kao odlučujućeg činioca procesa socijalizacije je činjenica da se radi o društvenoj grupi/zajednici sa brojnim varijetetima i u procesu permanentnih promena. Ta raznovrsnost onemogućava nas da o porodici govorimo kao o društvenoj grupi stabilne strukture i funkcija, kao što je to bio slučaj sa tradicionalnom patrijarhalnom. Ni koncept nuklearne porodice, svedene na samo porodično jezgro koje sačinjavaju roditelji i deca (koja je unela revolucionarne promene u savremeno društvo i vremenom iznedrila i afirmisala vrednosti kao što su sloboda, jednakost, pravo na individualnost, solidarnost u međuljudskim/međugeneracijskim odnosima, ravnopravnost među polovima, ljudska prava, dečja prava) više se ne sagledava tako jasno kao pre par decenija.

Brojne društvene promene i vrednosti, začete još nastankom građanskog društva, oslobodile su „duha iz boce” tokom seksualne revolucije i formiranja feminističkog pokreta šezdesetih i sedamdesetih godina 20. veka, nastavljajući svoj razvojni put u savremenom globalnom postindustrijskom društvu, suštinski su preoblikovale porodični habitus.

Ono što je prvenstveno uticalo na promenu porodične strukture je promena odnosa prema braku koji je osnova svake porodice. Ravnopravnost polova i seksualne slobode dovode do delegitimizacije braka, do njegovog obesmišljavanja kao privilegovanog mesta za zadovoljavanje seksualnih potreba i rađanje dece. Danas je situacija takva da je bračnost stanovništva u opadanju, a da raste broj kohabitacija (vanbračnih zajednica). I naša statistika³ beleži trend stalnog povećanja broja razvedenih brakova, brakova bez dece, kao i porast broja jednoroditeljskih porodica, koje su samo delom posledica razvoda ili smrtnog slučaja jednog od partnera, a u velikoj meri predstavljaju lični izbor roditelja, najčešće majke. U razvijenim zemljama raste broj vanbračnih rađanja, kao i istopolnih brakova koji usvajaju decu i postaju porodice.

Varijacije porodičnih formi uzrokuju i nove društvene uloge i odnose među članovima porodica u rasformiranju i ponovnom formiranju.

---

³Prema popisu iz 2011. godine nešto više od polovine ukupnog stanovništva uzrasta starijeg od 15 godina, odnosno 55% je bilo u braku; neoženjenih i neudatih je bilo ukupno 28%, udovaca i udovica 11,6% i razvedenih 4,9% (Popis 2011).

Prema poslednjim statističkim podacima, broj zaključenih brakova 2017. godine stagnira u odnosu na 2016, a razvedeni brakovi u tom periodu beleže porast od 2,4% (Statistički godišnjak Republike Srbije 2018).

Britanski sociolog Bob Simson (1994), analizirajući porodicu u uslovima velikog broja slobodnih veza i razvoda i njenu rekonstrukciju koja stvara vrlo kompleksne mreže (umnožavanje roditelja kroz maćeha i očuhe, polu i „lažnu” braću i sestre, povećanje broja stričeva i tetki, baba i deda), zaključuje da je na delu prelaz iz „nuklearne porodice” (*nuclear family*) na „nejasnu porodicu” (*unclear family*).

Pritom ne treba smetnuti s uma činjenicu da se u savremenom porodičnom kontekstu elementi modernosti još uvek sudaraju sa tradicionalnim i patrijarhalnim recidivima prošlosti. Štaviše, istraživanja porodice u Srbiji tokom devedesetih godina prošlog veka pokazuju da u kriznim periodima dolazi do retradicionalizacije porodice (Milić i Tomanović, 2009).

Iako je savremena društvena nauka u velikoj meri napustila stanovište o štetnom delovanju takozvanih deficitarnih porodica na formiranje ličnosti i socijalizacijski proces, činjenica je da je njihov broj u stalnom porastu, pa ostaje da se vidi da li alternativni načini vaspitanja dece u tako širokom dijapazonu varijacija porodičnih odnosa imaju podjednako dobre rezultate kao kada su tokom socijalizacije dece prisutna oba roditelja.

Na pitanje kako se odvija socijalizacija i u prvim godinama života, ali i kao celoživotni proces u savremenom društvu i kakve rezultate po razvoj ličnosti daje, odgovor bi moglo da pruži samo opsežno interdisciplinarno uporedno istraživanje koje bi trebalo da obuhvati sve danas prisutne porodične forme u reprezentativnom broju zemalja.

Teoretičar (između ostalog) savremene porodice, Talkot Parsons, koji modernu porodicu definiše kao malu društvenu grupu koja nastaje na temelju braka, odnosno društveno priznate veze između supružnika, svestan redukcije porodičnih uloga, insistirao je na tome da je njena osnovna društvena funkcija socijalizacija potomstva i održavanje psihičke stabilnosti odraslih članova porodice (Parsons, 1955, prema Milić, 2007: 45). Parsons je insistirao i na važnosti koju u procesu socijalizacije ima komplementarnost uloga oca i majke.

Budući da porodica, s jedne strane, ima raznovrsnu institucionalnu podršku kada je u pitanju primarna socijalizacija, održavanje psihičke stabilnosti njenih odraslih članova, s druge strane, i sekundarna socijalizacija uopšte takođe je deo problema života u savremenoj „nejasnoj” porodici. Adolescenti i mladi ljudi na prelazu iz roditeljske u sopstvenu porodicu su posebno zanimljiva kategorija. Većina savremenih društava beleži pojavu „produžene mladosti” kada je u pitanju vreme izlaska iz adolescentnog doba i ulazak u svet odraslih, odnosno osamostaljivanje mladih ljudi. Zanimljivo je da brojna istraživanja u evropskim zemljama pokazuju odsustvo mladalačkog bunta protiv autoriteta i kontinuitet vrednosti između mladih i starijih članova porodice (Milić, 2007: 259; Segalan, 2009: 260).

Savremena porodica i roditeljstvo pod velikim su uticajem „socijalnog starateljstva” države. Društveni upliv u porodičnu intimu i regulacija i preregulacija porodičnih odnosa od strane društva je sve izraženija. Ona se ogleda kako u zakonodavnom sistemu koji sve striktnije reguliše odnose među supružnicima, kao i odnose roditelja prema deci, tako i u razvoju institucija koje dopunjuju, olakšavaju i

unapređuju roditeljske uloge (školski sistem, zdravstvo, socijalni rad, mediji i sve razvijeniji uslužni sektor).

Porodica je pred velikim izazovima da odgovori potrebama sve dinamičnijeg društvenog okruženja i da ih uskladi sa sopstvenim vrednostima, pa institucionalni sistem nije uvek komplementaran sa individualnim porodičnim potrebama. Savremeno roditeljstvo suočava se sa brojnim protivrečnostima: između moći i bespomoćnosti, individualizacije i profesionalizacije, represije i tolerancije, romantične ideologije samoostvarenja i žrtvovanja (Milić, 2007: 182–186).

Porodice u Srbiji takođe su zahvaćene savremenim trendovima, s tim što u našem slučaju, kao i u našem okruženju (zemlje Zapadnog Balkana) taj trend nije bio uvek istog intenziteta i nije tekao pravolinijski.

Popisom 2011. godine u Republici Srbiji registrovano je 2.125.772 porodice. Najzastupljenije su bile porodice koje pripadaju tipu „bračni par sa decom” – 48,9%. Potom slede porodice tipa „bračni par bez dece” kojih ima 28,3%, porodice tipa „majka sa decom” 13,7%, „otac sa decom” 3,6%, (ukupno jednoroditeljskih 17,3%), vanbračni par s decom 3,2% i vanbračni par bez dece 2,3% (Statistički godišnjak Republike Srbije, 2018: 35).

Marina Blagojević Hjuson poslednjih četvrt veka bavi se kontinuirano empirijskim istraživanjima roditeljstva u Srbiji i šire, na području Zapadnog Balkana. Autorka konstruiše model istraživanja roditeljstva koji polazi od svakidašnjeg života, a kontekstualizovan je unutar rodni režima na poluperiferiji, pri čemu se koncept svakidašnjeg života operacionalizuje kao medijator između globalnog društva i pojedinca. Prema njenim rezultatima, već osamdesetih godina počeo je proces zaustavljanja modernizacijskih promena koje su zahvatile privatnu sferu, da bi intenzivirao deceniju kasnije, kriznih devedesetih godina 20. veka. Međutim, ne radi se o trajnom vraćanju unazad, već samo o privremenom zaustavljanju trenda transformacije privatne sfere u pravcu egalitarnosti, što pokazuju novija istraživanja (Blagojević Hjuson: 2014).

I dok SZMM („samožrtvujući mikro-matrijarhat” – prim. S. K.) jača u periodu intenzivne krize 1990-ih godina, istraživanje iz 2012. godine pokazuje da postoji trend dugoročnog jačanja egalitarizma u odnosima između muškaraca i žena, u privatnoj sferi, što uključuje i roditeljstvo. U uslovima tranzicije, koja u srpskom društvu poprima oblik dugotrajne „krize”, „ekonomija preživljavanja” pojačava zavisnost i muškaraca i žena od porodice. Stavovi muškaraca i žena su približeni i **porodica ima centralnu vrednost**, ona postaje i za jedne i za druge važnija od posla (Blagojević Hjuson, 2014: 393).

5. Obrazovni sistem kao jedan od najznačajnijih društvenih činilaca socijalizacije u savremenom društvu i kolevka darovitosti: institucionalni kontekst srpskog društva

Po završetku Drugog svetskog rata, posle otrežnjujućih suočavanja sa njegovim razornim posledicama, dolazi do ekspanzije obrazovanja u Evropi, kao i širom sveta. Povećava se broj obrazovnih institucija, raste obuhvat stanovnika obrazovnim sistemom i kontinuirano se poboljšava obrazovna struktura stanovništva. Afirmaciju obrazovanja od sredine prošlog veka prati, podstiče i

oplemenjuje inkluzivni pokret, koji se zalaže za njegovu demokratizaciju kroz pristup obrazovanju za svo stanovništvo, a njegove osnove postavila je još 1948. godine Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (UN, 1948).

Uočivši potrebu za većom socijalnom kohezijom i smanjenjem nejednakosti, Evropska unija osamdesetih godina prošlog veka donosi programe za integraciju dece iz marginalizovanih socijalnih grupa, ali i decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. Inkluziju sedamdesetih godina 20. veka prvo uvode Velika Britanija i Finska, potom im se osamdesetih pridružuje i Savezna Republika Nemačka, da bi im se u godinama koje slede priključile i ostale evropske zemlje (Velišek Braško, 2015).

U odnosu na zemlje u regionu, Srbija kasni nekoliko godina sa uvođenjem inkluzivne politike u obrazovni sistem. Kako je uvođenje demokratskih promena na prelazu iz 20. u 21. vek Srbiju suočilo sa potrebom revitalizacije svih ključnih institucija sistema, odmah se pristupilo i reformi obrazovanja.⁴

Karakteristika svih zakona i svih njihovih izmena i dopuna donetih u poslednjih nekoliko godina je da je naučna i stručna javnost bila marginalizovana u procesu njihovog kreiranja.

Kakvi su rezultati ovih brojnih normativnih promena u obrazovnom sistemu i u kojoj meri oni pogoduju afirmaciji i socijalizaciji darovitih i talentovanih đaka, studenata i odraslih osoba? Na ta pitanja pokušaćemo da odgovorimo indirektno, pošto ova kategorija nije preterano vidljiva u našem obrazovnom sistemu, a nije sistematski ni istraživana.

Normativno, podrška darovitim pominje se u *Ustavu Republike Srbije* (2006), ali samo ako su oni siromašni⁵.

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja iz 2009. godine bavi se darovitim učenicima kroz individualizovanu podršku, kao i individualnu podršku oličenu u Individualnom obrazovnom planu, koji je u Srbiji počeo da se primenjuje od školske 2010/2011. godine i koji omogućava individualizovan pristup odnosno prilagođen program i metode rada deci sa smetnjama u razvoju, deci iz socijalno depriviranih sredina i „deci za izuzetnim sposobnostima”.⁶

U praksi, nažalost, zbog prevelikog opterećenja i neadekvatne pripreme, posebno kada je reč o deci sa problemima u razvoju, retko se sreću učitelji i nastavnici koji se bave talentovanom decom, a u našem obrazovnom sistemu na nivou statističke greške je broj IOP-a osmišljen za darovitu decu, pa zaključujemo

---

⁴Prvi strateški dokument koji definiše nove ciljeve i pravce obrazovanja, *Kvalitetno obrazovanje za sve – put ka razvijenom društvu*, usvaja se 2002. godine. Godinu dana kasnije donosi se prvi sistemski zakon koji celovito reguliše predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje – *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* (2003), u nameri da osavremeni, ali i demokratizuje, decentralizuje i depolitizuje obrazovni sistem. Od tada su doneta još dva istoimena krovna zakona: prvi 2009, a drugi 2017. godine, kada i zakoni na svim nivoima obrazovanja (predškolsko, osnovno, srednje i visoko obrazovanje). Doneta je i *Strategija razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020. godine* (2012), koja se na inkluzivan način bavi razvojem obrazovanja u našoj zemlji i u kojoj se insistira na neophodnosti otvaranja obrazovnog sistema prema društvu i njegovog prožimanja sa drugim sistemima.

⁵Član 71, stav 3 Ustava kaže: *Svi građani imaju, pod jednakim uslovima, pristup visokoškolskom obrazovanju. Republika Srbija omogućuje uspešnim i nadarenim učenicima slabijeg imovnog stanja besplatno visokoškolsko obrazovanje, u skladu sa zakonom.*

⁶Pravilnik o IOP-u iz 2010.

da uvođenje inkluzivnog obrazovanja nije dovelo do pomaka u radu sa najnaprednijom decom.

Danas možemo samo nostalgичno da se sećamo vremena kada smo u osnovnim školama imali dodatnu nastavu. Komatina (2017) podvlači da se u izveštajima državnih institucija o rezultatima inkluzivnog obrazovanja ne navode rezultati o radu sa darovitom decom.

Kada smo već kod poštovanja inkluzivnog principa, treba pomenuti i činjenicu da deca iz socijalno depriviranih sredina, kao što su to deca pripadnika romske nacionalne zajednice, skoro da nemaju šanse da u našem obrazovnom sistemu budu prepoznata kao darovita, jer je pred njima uvek nepromostiva količina prepreka (Komatina, 2014).

Međutim, i kada darovita deca iz siromašnih porodica ili marginalizovanih grupa iskoriste mogućnosti za besplatno školovanje i postizanje željenog obrazovanja, na tržištu rada mehanizmi inkluzivnosti ne deluju u pravcu njihovog prepoznavanja.

Naime, brojna istraživanja pokazuju da isplativost stečene diplome ne zavisi isključivo od kvaliteta obrazovanja, odnosno da ono nije najpouzdaniji kanal društvene pokretljivosti. Korelacija između postojećih društvenih nejednakosti i kapitalizacije diplome, odnosno uspešnog zapošljavanja na prestižnim radnim mestima još uvek je veoma jaka. Uz isti kvalitet obrazovanja, mladi koji dolaze iz socijalno depriviranih sredina ili pripadaju društvenim grupama prema kojima postoji socijalna distanca, imaće manje šanse da osvoje prestižne poslove i zauzmu privilegovane društvene pozicije (Matejić Đuričić i Filipović, 2016: 99–101).

Samo preko obrazovnih programa se ne može mnogo doprineti socijalnoj jednakosti i jednakim šansama svih u obrazovanju, ako drugi sistemi, kao što su ekonomski, politički, privredni, imaju tendenciju da zadrže postojeće odnose moći i minimiziraju mogućnosti društvene promene (Krnjaja i Pavlović Breneselović, 2013).

Normativna ravan obrazovnog sistema u poslednje dve decenije pokazuje da je on u permanentnoj reformi. Međutim, da ona nije adekvatno usklađena sa potencijalima i reformama ostalih sistema, može se proceniti i iz veoma loših ekonomskih performansi i kvaliteta života stanovništva.

Uprkos konstantnim promenama zakonske regulative na svim nivoima obrazovanja, obrazovni sistem Republike Srbije ne daje očekivane rezultate i ne odgovara na brojne društvene potrebe. To se ogleda kako u nekompatibilnosti usvojenih promena s realnim društvenim mogućnostima za njegovu realizaciju, tako i u neusklađenosti između i školovanih obrazovnih profila i realnih tržišnih potreba (Komatina, 2018: 57).

U pokušaju da odgovori potrebama tržišta, Ministarstvo prosvete čak pribegava donošenju Zakona o dualnom obrazovanju (2017), kojim se izlazi u susret potrebama stranih investitora za jeftinom radnom snagom i koji je u potpunom neskladu sa savremenim trendovima globalizovanog društva zasnovanog na znanju i inovacijama. Ovaj zakon donet je uprkos oštroj protivljenju stručnjaka.

„U državi koja gaji negativnu selekciju ne može biti reči o uspešnoj saradnji privrede i obrazovnog sistema, zato što sama država ne razvija kadrovsku politiku zasnovanu na znanju, već na partijskom podaništvu”, piše Delević za

„Politiku” i zaključuje da naš problem nije što nemamo zavarivače koji se mogu obući za kratko vreme, već što ostajemo bez inženjera, lekara i naučnika (Delević, 2017).

Baveći se izazovima koje pred globalno društvo postavljaju zahtevi Četvrte industrijske revolucije, Jovanović Gavrilović i Radivojević (2017) naglašavaju značaj obrazovanja kao sredstva akumulacije ljudskog kapitala i važnog činioca održivog razvoja. One insistiraju na promeni odnosa društva prema obrazovanju, koje treba razumeti kao razvojni potencijal u novonastalim okolnostima u kojima se ceni znanje i inovativnost.

„Tehnološke promene koje sa sobom nosi Četvrta industrijska revolucija ne idu u prilog ekonomskom razvoju zasnovanom na korišćenju jeftine radne snage, već onom koji počiva na znanju i inovacijama kao ključnim resursima modernog doba” (Jovanović Gavrilović i Radivojević, 2017: 80).

Posmatrajući promene u našem obrazovnom sistemu, čini se da u njemu ima puno mehanički iskopiranih elemenata obrazovanja razvijenijih zemalja i da njegovi kreatori nemaju jasnu ideju u kom pravcu ono treba da se razvija, pa ta nasumična stihijnost izgleda kao jedini element kontinuiteta našeg obrazovnog sistema. Generalno, u tom sistemu nema puno mesta za prepoznavanje i negovanje kvaliteta.

Jedan od suštinskih problema naše države je devalvacija tradicionalnih vrednosti i neuspostavljanje adekvatnog novog vrednosnog sistema; nedostatak konsenzusa oko dugoročnih ciljeva društvenog razvoja, dok u svim sferama društva gledamo nipodaštavanje vrednosti kao što su sloboda misli, izražavanja i delovanja bez političkih konsekvenci, nepoštovanje pristojnosti, humanosti, poštenja; obesmišljavanje obrazovanja, stručnosti, sposobnosti i darovitosti, dok primitivizam i manipulacija kroz medije preplavljaju naš svakodnevni život.

Zanemarivanje i neprepoznavanje vrednosti humanog potencijala darovitih pojedinaca na svim nivoima, koji je možda naša jedina šansa za ubrzaniji društveni razvoj, nije društvena praksa koja respektuje budućnost. „Ljudski kapital spada u neopipljivi oblik kapitala, koji, zajedno sa proizvedenim i prirodnim kapitalom, konstituiše nacionalno bogatstvo” (Jovanović Gavrilović i Radivojević, 2017: 64).

Na osnovu analize sadržaja nacionalnih obrazovnih programa u Republici Srbiji⁷, Živka Krnjaja zaključuje da nemamo jasno usklađenu ideologiju obrazovanja, da se u svakom od analiziranih programa može pronaći više različitih i međusobno suprotstavljenih ideologija i da postoji diskontinuitet između dva nivoa obrazovanja (Krnjaja, 2014).

„To znači da na nivou obrazovnih programa kao dokumenata mi nemamo jasnu ideologiju obrazovanja i da teško možemo odgovoriti na pitanje u kakvo obrazovanje kao društvo verujemo i čemu težimo u obrazovanju” (Krnjaja, 2014: 301).

Pošto sami ne znamo kojim vrednostima težimo i u kom pravcu treba da kreiramo kvalitetnu, efikasnu i kontinuiranu obrazovnu politiku, nije na odmet

---

⁷Osnove predškolskog programa Model A i programi od prvog do osmog razreda osnovnog obrazovanja i vaspitanja.

pogledati kako se u svetu kotiramo. Posebno imajući u vidu zabrinjavajuće demografske trendove starenja stanovništva (koje nemamo skoro nikakve šanse da zaustavimo) i odliva mladog i obrazovanog kadra iz zemlje (koje nemamo čime da zadržimo).

Naš najpoznatiji stručnjak za oblast „odliva mozgova”, profesor Vladimir Grečić, za „Politiku” piše o poslednjem Svetskom ekonomskom forumu u Davosu, na kojem je predstavljen šesti godišnji Globalni indeks konkurentnosti za talente za 2019. godinu (2019 Global Competitiveness Index – GTCI). Od ukupno 125 zemalja obuhvaćenih izveštajem, Srbija je na 120. mestu po indikatoru konkurentnosti za korišćenje i privlačenje talenata, a na 123. po indikatoru konkurentnosti za zadržavanje talenata. Grečić ističe da u pomenutom izveštaju stoji da prvih deset zemalja karakteriše razvijen sistem obrazovanja, kao i da su performanse talenta danas ključni faktor privrednog rasta, otvaranja radnih mesta i inovacija (Grečić, 2019).

Možda ne znamo čemu težimo, ali bar znamo da ne težimo ni da privučemo, niti da zadržimo talente koje imamo! Problem je, dobrim delom, i u tome što su u našem društvu, u skladu sa devalvacijom vrednosnog sistema, obrazovanje, kao i rad i ugled naučnika i stručnjaka obezvređeni, pa ne znamo ni da cenimo intelektualce koji su ostali. To je trend koji predugo traje i uočen je još devedesetih godina prošlog veka.

Ako je jedno društvo opterećeno ne samo nezaposlenošću, već i pod zaposlenošću, neadekvatnom zaposlenošću visokoobrazovanih stručnjaka, pa i samih naučnih radnika, onda o velikim društvenim gubicima možemo govoriti ne samo kada su u pitanju visokoobrazovani emigranti, već i visokoobrazovani građani naše zemlje. Tako poseban i svojevrsan *odliv mozgova* postoji i unutar naše zemlje i ogleda se u propadanju postojećeg stručnog kapaciteta (Komatina, 1997: 41).

Značajnu podršku rasvetljavanju fenomena darovitosti i razumevanju uslova za blagovremeno prepoznavanje i adekvatan razvoj darovitih osoba u našem društvu čitavih četvrt veka kreira Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov” iz Vršca⁸, kroz kontinuirano organizovanje Okruglog stola o darovitosti i propratnu izdavačku delatnost. Velika je šteta što šira javnost, a posebno kreatori obrazovnog institucionalnog sistema u Srbiji nisu imali sluha da čuju šta im na ovu temu poručuju naučnici iz zemlje i inostranstva i da u skladu s njima određuju ciljeve, oblikuju sadržaj i kreiraju uslove za razvoj uspešnog obrazovnog sistema.

6. Zaključak

U ovom radu socijalizacija kao celoživotni proces analizira se u kontekstu prilagođavanja pojedinaca na dinamične izazove savremenog društva. Intenzivne strukturalne i funkcionalne promene društva zasnovanog na permanentnim tehnološkim inovacijama, menjaju ponašanje pojedinaca i funkcionisanje elementarnih društvenih grupa i time postavljaju brojne i ozbiljne izazove procesu socijalizacije.

---

⁸V. <<https://www.uskolavrsac.edu.rs/>>.

U tom kontekstu posebno se analiziraju porodica i obrazovni sistem, kao najvažniji izvori i agensi socijalizacije, ali i kao rodno mesto otkrivanja i negovanja darovitih i talentovanih pojedinaca, koji se prepoznaju kao nosioci razvoja savremenih društava.

Uloga porodice, čak i ako, prema Parsonsu, njene osnovne funkcije svedemo na formiranje ličnosti dece i održavanje psihičke stabilnosti odraslih, još uvek je nezamenljiva. Savremena porodica, negde više, negde manje opterećena recidivima svojih tradicionalnih sadržaja, razvija se u mnoštvu varijeteta koji odgovaraju načinu života i potrebama savremenog čoveka. Ove slobode u praktikovanju porodičnog života u stopu prate raznovrsne socijalne institucije organizovane da pruže podršku, pomoć i da usmere ponašanje porodičnih aktera u poželjnom društvenom pravcu. One, međutim, često predstavljaju i izvor nesigurnosti i zbunjenosti roditelja, a preterano programiranje roditeljskog ponašanja dovodi do gubitka spontanosti u obavljanju njihovih uloga. Iako je ponuda rekreativnih/zabavnih/kreativnih aktivnosti za decu sve veća, pa pruža veće mogućnosti, kako samoj deci da razvijaju svoje talente, tako i roditeljima da ih, uz pomoć stručnjaka, prepoznaju i podržavaju, ona je ipak ograničena na velike gradove i ekonomski privilegovane slojeve stanovništva. Takođe, ove aktivnosti produbljuju segregaciju dece, jer još više skraćuju vreme koje roditelji u toku dana provode sa njima, što umanjuje njihov prostor da na spontan i prirodan način otkriju, podstiču i neguju afinitete i prepoznaju talente svoje dece.

Aktuelna istraživanja ukazuju da se modernizacijske promene, koje su bile usporene tokom kriznih devedesetih do te mere da su u jednom periodu dovele i do retradicionalizacije porodičnih formi i odnosa, ponovo afirmišu u savremenoj porodici u Srbiji i da se beleži trend dugoročnog jačanja egalitarizma u odnosima između žena i muškaraca u privatnoj sferi, posebno u domenu roditeljstva.

Obrazovni sistem posmatra se kao jedan od ključnih agenasa sekundarne socijalizacije koji u savremenom društvu sve više dobija na značaju. Njegovi uticaji sve ranije prodiru u porodičnu sferu i sve duže traju, i posle završetka formalnog obrazovanja.

U tom kontekstu kritički se posmatra naš obrazovni sistem, za koji se čini da je od uvođenja demokratskih promena u permanentnoj reformi, barem kada je u pitanju njegova normativna sfera. Posebna pažnja poslednje decenije posvećuje se inkluzivnom obrazovanju, čime se priključujemo svetskom trendu humanizacije obrazovnog sistema. S druge strane, kada je inkluzivna praksa u pitanju, brojni problemi ukazuju na njenu neadekvatnu osmišljenost i neobezbeđenost neophodnih preduslova za njeno uspešno uvođenje i funkcionisanje. Daroviti se u našem obrazovnom sistemu najviše (ili jedino) primećuju u normativnoj sferi, ali samo kao činjenica da su zakonodavci svesni da i oni postoje.

Poseban problem predstavlja mehaničko kopiranje elemenata obrazovnih sistema mnogo razvijenijih zemalja od strane kreatora obrazovne politike i diskontinuitet i ideološka neusklađenost između pojedinih obrazovnih nivoa.

Savremeno društvo izuzetan značaj pridaje negovanju i privlačenju „ljudskog kapitala”, a on se u našem sistemu ne tretira sa pažnjom koju zaslužuje, pa

imamo i nedovoljno prepoznavanje darovitih pojedinaca i veliki, nezaustavljivi i poguban „odliv mozgova” iz naše zemlje.

Uprkos tome što su uvedene zakonske mogućnosti za kvalitetnije obrazovanje darovitih i talentovanih pojedinaca, čini se da ih nastavni kadar ne prepoznaje ili nema vremena da se njima bavi. U isto vreme iz sistema su nestali obrazovni oblici kao što su dodatna nastava, koja je bila mesto gde su se razvijali svi daroviti i talentovani učenici, bez obzira na materijalne mogućnosti njihovih roditelja. Izmenjeni uslovi socijalizacije doveli su do još jednog paradoksa, pa tako, s jedne strane, imamo „školu po meri deteta” i „školu prilagođenu optimalnim potrebama svakog deteta”, a, s druge strane, determinisanost razvoja dečjih interesovanja i sposobnosti materijalnim mogućnostima roditelja.

Sve u svemu, pred savremenim društvom su sve veći izazovi kada je proces socijalizacije u pitanju, imajući u vidu i dinamiku menjanja porodičnih formi i sadržaja porodičnih uloga, ali i dinamične transformacije obrazovnog sistema koji odgovara sve zahtevnijim društveno-ekonomskim zadacima. Naše društvo se još uvek nalazi u uslovima zablokirane demokratizacije i veoma sporog ekonomskog oporavka, što dodatno doprinosi ubrzanju depopulacije stanovništva nastale kao posledica prirodnog (permanentno starenje) i mehaničkog (emigracije) kretanja stanovništva. U toj situaciji preveliki je luksuz ignorisati visokoobrazovane delove stanovništva, posebno darovite, čije znanje i sposobnosti su naš najvredniji kapital i koji su potencijalno najdragoceniji resurs našeg ukupnog budućeg razvoja u sve zahtevnijem globalnom društvu.

Literatura:

- Bazić, J. R. (2017). Trendovi promena u društvu i obrazovanju koje generiše Četvrta industrijska revolucija. *Sociološki pregled*, vol. LI, no. 4, 526–546.
- Blagojević Hjuson, M. (2014). Transformacija roditeljstva: poluperiferijska perspektiva. *Sociologija*, Vol. LVI, no. 4, 383–402.
- Grečić, V. *Kako ublažiti „odliv mozgova”*. Dnevni list *Politika*. 28. 1. 2019.
- Delević, U. *Dualno (ne)razumevanje*. Dnevni list *Politika*. 30. 10. 2017.
- Golubović, Z. (1981). *Porodica kao ljudska zajednica*. Zagreb: Naprijed.
- Jovanović Gavrilović, B. i Radivojević, B. (2017). Obrazovanje stanovništva za budućnost i budućnost obrazovanja. *Stanovništvo*, 55 (1), 63–85.
- Komatina, S. (2018). Serbian Society and the Transition of its Educational System, In: *The Education at the Crossroads – Conditions, Challenges, Solutions and Perspectives*. Bitola: Macedonian Science Society (pp. 53–57).
- Komatina, S. (2017). *Aktuelni problemi obrazovanja Roma u Srbiji*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za vaspitače „Mihailo Palov”.
- Коматина, С. (2014). Да ли даровита деца из ромске националне заједнице имају шансе у нашем образовном систему. У: *Даровити и квалитет образовања, Зборник 19*. (стр. 263–271). Вршац, Србија: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов” и Арад, Румунија: Универзитет DeVest „Aurel Vlajku”.
- Komatina, S. (1997). Odliv stručnjaka iz Jugoslavije. *Stanovništvo*, XXXV, br. 1-2. str. 25–46.

- Krnjaja, Ž. i Pavlović Breneselović, D. (2013). *Gde stanuje kvalitet – Politika uspostavljanja kvaliteta u predškolskom vaspitanju Knjiga 1*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu.
- Krnjaja, Ž. (2014). Ideologije obrazovnih programa: šta očekujemo od obrazovanja, stanje i perspektive u Srbiji. *Sociologija*. Vol. LVI, No 3, 286–303.
- Kovač-Cerović, T. i Ljerkov, Lj. (2002). *Kvalitetno obrazovanje za sve – put ka razvijenom društvu*. Beograd: Ministarstvo prosvete i sporta Republike Srbije, Sektor za razvoj obrazovanja i međunarodnu prosvetnu saradnju.
- Matejić Đuričić, Z. i Filipović, M. (2014). Ekspanzija obrazovanja: realnost i privid jednakih šansi u dostupnosti obrazovanja. *Sociološki pregled*, vol. XLVIII, no 1,87–103.
- Milić, A. i Tomanović, S. (ur). (2009). *Porodice u Srbiji danas u komparativnoj perspektivi*. Beograd: Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu.
- Milić, A. (2007). *Sociologija porodice*. Beograd: Čigoja.
- Parsons, T. (1955). *Family, Socialization, and Interaction Process* (co-authored with Robert E. Bales, James Olds, Morris Zelditch, and Filip E. Slater). New York: Free Press.
- "McCarthyism" and American Social Tension: A Sociologist's View. *Yale Review*, 226-245. Reprinted as "Social Strains in America", in *The New American Right*. Daniel Bell (ed.). New York: Criterion Books.
- *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011 u Republici Srbiji*. (2011). Beograd: Republički zavod za statistiku.
- Правилник о ближним упутствима за утврђивање права на индивидуални образовни план, његову примену и вредновање. (2010). *Службени гласник РС*, бр. 76/2010.
- Rot, N. (1994). *Psihologija ličnosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Sekulić, N. i Jarić, I. (2011). Pojedinaac, kultura i društvo. *Sociologija*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. (str. 42–51).
- Segalan, M. (2009). *Sociologija porodice*. Beograd: Clio
- Simson, B. (1994). Bringing "unclear" family into focus: divorce and re-marriage in Contemporary Britain. *Man*. 29, p. 831–851.
- *Statistički godišnjak Republike Srbije* (2018). Beograd: Republički zavod za statistiku.
- Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године. (2012). *Службени гласник Републике Србије*, бр. 107/2012.
- *Универзална декларација о људским правима*.(1948). Преузето 19. marta 2019. са <<http://www.sostelefon.org.rs/zakoni/12.%20Univerzalna%20deklaracija%20o%20ljudskim%20pravima.pdf>>.
- Устав Републике Србије (2006). *Службени гласник Републике Србије* бр. 98/2006.
- Велишек-Брашко, О. (2015). Инклузивно-образовна политика у Европи и региону. Социолошки преглед, вол. XLIX, br.1, 95–108.
- Закон о dualnom obrazovanju. (2017). *Službeni glasnik RS* br. 101/2017.
- Закон о osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja. (2017). *Službeni glasnik RS*, br. 101/2017.
- Закон о основама система образовања и васпитања. (2009). *Службени гласник Републике Србије*, бр. 72/2009, 52/2011, 55/2013 и 35/2015.
- Закон о основама система образовања и васпитања. (2003). *Службени гласник Републике Србије*, бр. 62/03 и 64/03.

Slavica Komatina, PhD

Preschool Teacher Training College "Mihailo Palov", Vrsac

Jelena Kaplanovic

International Committee of the Red Cross

CHALLENGES OF SOCIALIZATION IN CONTEMPORARY SOCIETY AND PERSPECTIVES IN THE EDUCATION OF GIFTED

Summary: In this paper we analyze the influence of intense civilizational changes of contemporary society on changes in the sphere of culture, especially focusing on the process of socialization. We are contemporaries of the dynamic civilization based on significant technological innovations that are responsible for the intense structural and functional changes of the current society and represent unseen challenge to the process of socialization and the family as its hometown. How educational institutions and education itself, as one of the very important segments of the socialization, respond to the new and not clearly defined social needs, having in mind the general population as well as the gifted members, who will be increasingly important in the future? And what will actually be the role of the gifted in the future social development? We will try to answer on some of this questions applying the analytical-descriptive method, analyzing the characteristics of current education, educational strategies, reports from international organizations and relevant literature.

Key words: socialization, education, gifted, civilization.

